

Rodzaje i przyczyny niepowodzeń szkolnych

Autor: Admin
26.09.2007.

Niepowodzenie w nauce jest to rozbieżność pomiędzy wiadomościami, umiejętnościami i nawykami faktycznie opanowanymi przez uczniów a materiałem, jaki powinni opanować według założeń programowych w zakresie poszczególnych przedmiotów.

Elżbieta Wojda

Rodzaje i przyczyny niepowodzeń szkolnych

Ocena niedostateczna jest najbardziej drastyczną oznaką i skutkiem niepowodzeń dydaktycznych, które stopniowo narastają i ujawniają się najpierw w bieżących trudnościach ucznia w nauce. Pierwszymi ich symptomami są zwykle niewielkie jeszcze, ale narastające luki w wiadomościach, kompetencyjne w wykonywaniu zadań i za małą sprawnością działania. Ujawniają się one zwykle wcześniej, w klasach początkowych, a ich przyczyny sięgają wieku przedszkolnego. Brak sukcesów i niepowodzenia dydaktyczne wpływają demobilizując na dalszą naukę, mogą wywołać frustrację (zawód, udaremnienie) i pogarszać stan zdrowia, a najczęściej prowadzą również do trudności wychowawczych, powodując w rezultacie ogólne niepowodzenia szkolne.

Jeżeli dziecko nie opanowuje programu nauczania, a braki te zostają przez nauczyciela stwierdzone, mówimy o jawnym niepowodzeniu szkolnym. Jego konsekwencją są stopnie oraz powtarzanie klas. Powtarzanie klas pozostawia trwałe ślady w osobowości uczniów. Doraźne rezultaty wynikają z pozostawienia ucznia na drugi rok w tej samej klasie są na ogół do zaakceptowania zawodowe. Jeden z badaczy amerykańskich stwierdził, że tylko 35% drugorocznych pracowało lepiej, powtarzając klasy, 53% nie wykazało żadnych postępów, a 12% pracowało gorzej. Oprócz powtarzania klas można również zaobserwować zjawisko całkowitego przerwania nauki szkolnej przed ukończeniem szkoły. Jest to zjawisko zwane odsiewem szkolnym.

W naszym kraju szkoła podstawowa jest obowiązkowa, co do pewnego stopnia ogranicza rozmiary odsiewu. Znacznie większy jest on w szkołach średnich i zawodowych. Skutki odsiewu, zwłaszcza w szkole podstawowej, czyli w okresie obowiązkowej nauki, są bardzo niebezpieczne. Prowadzi on do stałego zwiąźszania szeregu ludzi niewykwalifikowanych, nieprzystosowanych do życia w nowoczesnym społeczeństwie. Ludzie ci, niezdolni do współzawodnictwa z innymi, bardzo często się wycofują, łatwo popadają w konflikt z normami społecznego.

O ukrytym niepowodzeniu mówimy wtedy, gdy braki w wiadomościach i umiejętnościach szkolnych nie znajdują odzwierciedlenia w postaci złych ocen. Niezgodność pomiędzy poziomem rzeczywistych osiągnięć szkolnych a jakością ocen często bywa spowodowana zwykłym przeoczeniem nauczyciela, tylko niekiedy wynika ze świadomego postępowania nauczyciela, który zawyża stopnie ucznia dla jakichś specjalnych powodów. Nieujawnienie w ciągu dłuższego czasu braków szkolnych stanowi poważne zagrożenie dla kariery szkolnej dziecka. Na ogół ukryte niepowodzenie szkolne szybko się przekształca w jawne i skłania dorosłych do interwencji.

*

Niepowodzenia ukryte, spowodowane mniejszymi lub większymi brakami w opanowaniu określonych wiadomości, umiejętności i nawyków występują u dużego odsetka uczniów i gdy przyjmują postać jaskrawą, wiążą się z okresowymi ocenami niedostatecznymi. Oceny te wprawdzie mogą być poprawione, ale kryjące się za nimi zaniedbania i braki bardzo rzadko dają się uzupełnić i wyrównać. Ukryte niepowodzenia szkolne mogą występować poza zakresem opanowania wiadomości, umiejętności i nawyków. Pełnowartościowy udział uczniów w procesie dydaktycznym wymaga nie tylko odpowiednich wiadomości i uprzednich doświadczeń, lecz także rozwiniętych zdolności poznawczych, właściwej aktywności i samodzielności, jak również zainteresowania pracą szkolną. Wszelkie zaniedbania w rozwijaniu tych czynników stanowią o niepowodzeniach szkolnych, jeszcze trudniejszych do ujawnienia niż poprzednie.

Niepowodzenia szkolne mogą być obiektywne, gdy braki szkolne są faktem, stwierdzonym przez osoby bezstronnie oceniające poziom osiągnięć szkolnych dziecka. Niepowodzenie szkolne nie zawsze jednak oznacza rzeczywiste braki w opanowaniu wiedzy i umiejętności szkolnych. Czasami te niepowodzenia mogą mieć charakter subiektywny. Bywa tak wtedy, gdy dopuszczając, dostateczne lub dobre oceny nie zadowolają samego dziecka albo jego rodziców. Przyczyną subiektywnie odczuwanych niepowodzeń szkolnych są często zbyt wygórowane w stosunku do możliwości dziecka ambicje rodziców.

Pierwszym czynnikiem wpływającym na powodzenia szkolne są warunki społeczne, a przede

wszystkim środowisko rodzinne dziecka. Czynniki natury społecznej wpływające na naukę dziecka to:

- sytuacja materialna rodziny,
- praca ucznia w gospodarstwie domowym,
- warunki odrabiania prac domowych,
- liczebność rodziny,
- atmosfera domowa,
- poziom wiadomości wychowawczej rodziców,
- pijactwo,
- rozbieżności w wychowaniu,
- dbałość o dziecko i jego wychowanie,
- współpraca rodziców lub opiekunów dziecka ze szkołą,
- poziom kulturalny i moralny życia domowego,
- ujemne lub dodatnie wpływy otoczenia.

*

Drugim czynnikiem, od którego zależą wyniki pracy dydaktycznej, jest sam uczeń, jego stan zdrowia, zadatki dziedziczne w postaci funkcjonowania zmysłów, zdolności, określony temperament oraz jego rozwój ogólny, na który składa się zdobyta wiedza, doświadczenie, życie uczuciowe, cechy charakteru, rozwój aktywności, samodzielności, dociekliwości, wytrwałości w dążeniu do celu, odpowiednich zainteresowań i zamiarów oraz tendencji samokształceniowych. Duży wpływ na powstawanie niepowodzeń szkolnych mają także warunki rozwoju psychofizycznego dziecka. Osiąganie powodzeń szkolnych utrudniają:

- defekty wzroku, słuchu oraz wszelkie choroby i urazy pogarszające stan zdrowia dziecka, wypadki i inne zdarzenia losowe,
- obniżona sprawność intelektualna dziecka, obniżony poziom inteligencji,
- zaburzenia w funkcjonowaniu receptorów i narządów ruchu,
- opóźnienie rozwoju procesów umysłowych,
- różne zakłócenia w rozwoju uczuciowości, motywacji i postaw, a także związane z nimi zaburzenia funkcjonowania społecznego.

Czynniki te bardzo często tworzą skomplikowany splot niekorzystnych dla nauki warunków. Szybko staje się on tak złożony, że po pewnym okresie niepowodzeń szkolnych otoczenie dziecka nie może już stwierdzić, co było pierwotnym źródłem trudności w nauce, a co jest konsekwencją niepowodzeń.

Trzecim czynnikiem, od którego zależy powodzenia szkolne, jest nauczyciel i narzędzia jego działalności oraz szkoła. I tak, wyniki pracy nauczyciela zależą od jego cech wewnętrznych, takich jak:

- przygotowania pedagogicznego i dydaktycznego (lepszego lub gorszego),
- doświadczeń życiowych (skromnych lub bogatych),
- zdolności (mniejszych lub większych),
- charakteru,
- postawy (społecznej lub egoistycznej),
- zamiłowania do pracy nauczycielskiej,
- niechęci do niej.

Oprócz czynników wewnętrznych nauczyciela określony wpływ na powodzenia szkolne mają również czynniki zewnętrzne, np.:

- pozycja społeczna nauczyciela, jego autorytet,
- warunki materialne,
- warunki życia osobistego na tle środowiska,
- szczególnie fakt czy to życie jest mniej lub bardziej szczęśliwe.

Narzędzia pracy nauczyciela to programy nauczania i podręczniki, które bardzo często są niedoskonałe. Jednym z powodów słabych wyników w nauce są zwykle pewne błędy w doborze treści i metod nauczania. Jeżeli zadania stawiane dziecku są zbyt trudne albo zbyt łatwe, proces uczenia się może ulec zakłóceniom.

*

Poważnym źródłem niepowodzeń szkolnych może być sama szkoła, jej warunki lokalowe i wyposażenie w pomoce naukowe, atmosfera szkoły - wspólnotę życia i współdziałanie grona nauczycielskiego, organizacja życia szkolnego, organizacje uczniowskie, praca pozalekcyjna w szkole, kontakty między uczniami oraz oddziaływanie rówieśników.

Jeżeli te czynniki zostają zaburzone, ma to odbicie w psychice dziecka, działa na odpowiednią motywację do nauki, na jego zachowanie. Dziecko staje się zadowolone, nieprzewidywalne, agresywne, przeżywa strach i uczucie zagrożenia, stresy i kompleksy. Taki stan psychiczny nie sprzyja nauce, powoduje trudności w mówieniu, czytaniu - dysleksja, pisaniu - dysgrafia, liczeniu, a później i w innych dziedzinach. Dzieci popełniają dużo błędów, zapominają o pisaniu znaków interpunkcyjnych, mylą litery i wyrazy o zbliżonych kształtach, mają trudności w kształtowaniu pojęć liczbowych i rozwiązywaniu zadań matematycznych, występuje u nich niechęć do manualna, z czym się wiąże brzydkie i nierówne pismo, kleksy, plamy w zeszytach itp.

Najczęściej przyczyny powodujące niepowodzenia szkolne mają charakter sprzeczny, stanowią spójny układ warunków. Ujawniają się najpierw w nauce, rzutują najczęściej na zachowanie lub odwrotnie. Wówczas zamiast poważnie zainteresować się przyczyną niepowodzenia, dorosłe otoczenie formułuje opinie: "On jest zdolny, ale leniwy", "On jest mało zdolny, a do tego jeszcze nie chce się uczyć", "Gdyby chciał, na pewno miałby lepsze stopnie" itp.

*

Zawiedzeni rodzice różnymi sposobami, nawet biciem, starają się skłonić dziecko do nauki. Ale to na ogół nie pomaga. Nauczyciele powinni dokonywać dużo starań, aby wywnioskować braki dziecka, nie powinni okazywać niechęci takiemu dziecku, nie wyśmiewać jego odpowiedzi, nie używać krzywdzących określeń, a nawet przezwisk w stosunku do takiego dziecka. Nagany, krytyka, szykanowanie, odtrącanie przez rodziców i kolegów doprowadzają do tego, że dziecko traci poczucie własnej wartości, przestaje wierzyć we własne możliwości. Często powoduje to wyraźne znerwicowanie osobowości - wzrastający lęk, napięcie, a później apatia dziecka, a nawet kształtuje jego coraz bardziej antyspołeczny charakter.

Aby dziecko odnosiło powodzenia szkolne, musi mieć motywację do nauki szkolnej. By chcieć i lubić się uczyć, należy: pobudzać jego ciekawość (poprzez pytania, sprzeczności, problemy), stosować nagrody emocjonalne, tzn. cieszyć się razem z dzieckiem oraz okazywać mu zainteresowanie i zadowolenie z jego większych czy mniejszych sukcesów szkolnych, wyrabiać systematyczność w uczeniu się, ale raczej nie stosować nagród rzeczowych.

Trzeba silnie podkreślić, że dziecko ma się uczyć dla siebie a nie dla nagrody. Dlatego dobry stopień można uczcić jakimiś niespodziankami, np. pójściem do kina, na lody, do cyrku; należy unikać kar i gróźb, a stosować zachętę. Dziecko powinno otrzymać zapowiedzianą nagrodę; nie dopuszczać do tego, aby nauce towarzyszył lęk: np. pewien uczeń bał się czytać na głos, ponieważ ilekroć popełnił błąd, nauczycielka krzyczała na niego; stosować tzw. pedagogikę sukcesu, która polega na tym, aby stwarzać dziecku warunki do osiągnięcia sukcesów, które można by nazwać pozornymi, gdyby je rozpatrywać na tle

osiągnięć innych uczniów i wymagań szkolnych.

*

Przykłady pedagogiki sukcesu zawiera dzieło Janusza Korczaka, który widząc zabazgrany uczniowski zeszyt potrafił powstrzymać się od krytyki, znaleźć jedną literę starannie napisaną i powiedzieć: "Popatrz, jakie ładne jest to a, postaraj się, aby odtąd wszystkie litery były tak samo ładne jak to a". Należy w tym celu: nawiązać do współpracy między nauczycielem a rodzicem ucznia, ustalić wspólne zasady postępowania; w jak największym stopniu zastąpić zadania odtwórcze stawiane uczniom - zadaniami wymagającymi twórczych, innowacyjnych postaw i zachowań; prowadzić indywidualną i zespołową pracę korektywno-wyrównawczą; realizować dodatkowe godziny pracy z uczniami mającymi trudności z opanowaniem określonych partii materiału; prowadzić nauczanie zróżnicowane w zakresie niektórych przedmiotów lub tylko pewnych tematów; przydzielać zadania według możliwości uczniów; racjonalnie obciążać przemyślaną i ewentualnie różnicowaną pracę domową, stosować na lekcjach techniczne środki dydaktyczne, aby bardziej zainteresować uczniów lekcją; najwygodniej i najatrakcyjniej dobierać metody pracy pedagogicznej dostosowane do wieku uczniów i możliwości materialnych szkoły; zaczynać od wewnątrzszkolnych dyskusji i samokształcenia nauczycieli, starać się stopniowo, lecz konsekwentnie, zmieniać style kierowania wychowawczego w szkole - wprowadzać styl partnerski. Wszystkie wymienione zabiegi są to zabiegi terapeutyczne, zabiegi stymulacyjno-kompensacyjne i korektywne. Nauczyciel, obejmując nową klasę, powinien bacznie obserwować dzieci, ich rozwój intelektualny i społeczno-moralny, a w razie potrzeby szukać pomocy w poradni psychologiczno-pedagogicznej i na tej podstawie ustalić diagnozę, czyli opinię o stanie fizyczno-zdrowotnym, intelektualnym i społeczno-moralnym dziecka. Szczególnie wnikliwie powinien obserwować dzieci wzbudzające podejrzenie o jakiegoś braku i odnotowywać swoje uwagi w karcie obserwacyjnej. Powinien się starać rozpoznać nie tylko objawy, ale i przyczyny tych braków. Tego rodzaju rozpoznanie staje się podstawą do stosowania zabiegów terapeutycznych zmierzających do usunięcia lub ograniczenia przyczyn i skutków zauważonych braków.